

проводить підготовку кадрів для роботи з учениками з різними освітніми потребами, формувати знання про методичні прийоми навчання та практичні навички роботи в умовах інклюзивної освіти.

Дорошок Н. А.

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ

Соціологія культури – один з нових наукових напрямів, що активно та динамічно розвивається у сучасному соціологічному знанні. Адже соціальні зміни, що відбуваються нині у суспільстві, найчастіше мають соціокультурні причини. Відтак змінюється і саме розуміння культури: це не пасивне відображення суспільних процесів, а активна форма соціальної поведінки. Названі вище зміни обумовлюють особливий статус соціології культури в системі самого соціологічного знання.

Сам термін культура (cultura) з'явився у Стародавньому Римі й означав для римлян обробку землі, вирощування. Увійшовши в буденну людську мову, в ході частого вживання, це слово втратило свій первісний зміст і стало означати найрізноманітніші аспекти людської поведінки, а також види діяльності. Універсалізація терміну культура, тобто використання його щодо процесів розвитку і вдосконалення взагалі, розпочалось на рубежі XVIII-XIX ст., а разом з нею розпочалась і багатоманітна та заплутана сучасна історія слова культура. Тоді ж, в кінці XVIII ст., німецьким науковцем Й. Гердером була здійснена інновація стосовно вивчення культури: він повів мову не про культуру, а про культури (у множині). Іншим важливим нововведенням, запропонованим дещо пізніше, стало характерне для Німеччини протиставлення культури і цивілізації. Самостійною галуззю соціології вона стає в 1960–1970-ті рр. В Україні протягом останніх декількох десятиліть активно розробляються прикладні проблеми соціології культури. Певного розвитку набули дослідження окремих сфер культури – соціологія літератури, соціологія

театру, соціологія кіно, соціологія музики, соціологія вільного часу, соціологія художньої культури, соціологія книги і читання та ін.

Для більшості представників соціології культури, яка існувала в радянські часи, характерним було те, що вона: а) досить вузько визначала свій предмет, обмежувалась аналізом діяльності установ культури, вивченням сприйняття художніх творів і смакових переважань різних груп та верств; б) або (в тому випадку, коли вони ставили більш масштабні завдання) у своїх теоретизуваннях не виходила за межі ідей про базис і надбудову, про первинність і вторинність, про відносну автономність культури і т.д.

У більшості праць зарубіжних і вітчизняних соціологів культура розглядалась як епіфеномен соціального. Панувала ідея про так званій культурний лаг – відставання культури від розвитку суспільства. Ця ідея приховано регулювала ставлення соціології до культури, відсувала на другий план всю пов'язану з культурою проблематику. На перший план висувались проблеми соціальної структури, соціальної стратифікації, економіки, системної будови суспільства.

Лише з початку 1960-х рр. на Заході, а з 1990-х рр. – в Україні, Чехії, Польщі та інших країнах Східної і Центральної Європи відбуваються радикальні зміни в поглядах на культуру, її місце в житті суспільства, особистості, соціальних груп і верств, на її роль в регуляції людської поведінки. Відходять в минуле уявлення про вторинність, епіфеноменальність і відсталість культури. У постмодерністських концепціях соціальні зміни одержують в основному культурну мотивацію. За висловлюванням П. Іоніна *«культура прогресуючим чином переймає функції мотора, рушія суспільної зміни і розвитку»* (Іонін П., 1995). Змінюється саме розуміння культури. Це вже не стільки пасивне віддзеркалення соціальної реальності, скільки активна її форма, індивіди свідомо використовують культуру для організації і нормалізації власної діяльності. Тепер культура стає логічно і фактично попереду того, що відбувається в суспільстві.

В умовах названої трансформації соціологія культури й досі перебуває в стані конкретизації меж свого предмета –

взаємодії культури і суспільства, визначення соціологічних підходів до вивчення культури, соціологічного визначення останньої, її функцій, закономірностей розвитку, особливостей сучасних соціокультурних змін, напрямів теоретичного і емпіричного аналізу культури. Про багатоманітність, багатшаровість і багатофасетність культури як основного поняття соціологічного аналізу свідчить хоча б той факт, що лише в одному із американських довідників із соціології міститься понад 400 визначень культури.

Важливим завданням вже сучасної соціології є аналіз механізму розповсюдження культурних зразків в умовах наявності сучасних засобів масової комунікації, які здатні долати всі фізичні кордони для передачі інформації і глобального розповсюдження будь-яких культурних зразків. З нашого погляду, універсальну модель розповсюдження культури в сучасному суспільстві запропонував французький дослідник А. Моль. Вона визначає різні етапи розповсюдження культурних зразків і бар'єри, які виникають на шляху цього процесу. Модель являє собою замкнений цикл, який починається із індивідуальної творчої діяльності й завершується створенням культурного зразка з масовою культурою суспільства (Моль А., 1973).

Сформовані реалії сучасного світу привели до перелому у свідомості людини – її погляд спрямований до все більш глибокого виходу за межі свого життя, яке не обмежується у свідомості індивіда датами народження і смерті. Закономірною тенденцією стає усвідомлення себе в контексті історичного часу, в орієнтації як на свої історико-культурні корені, так і на майбутнє, на соціально-культурні ідеали і можливості їхньої реалізації в рамках розширення міжнародних зв'язків, залучення у всесвітній культурно-історичний процес усіх країн світу. Значні соціокультурні зміни, що зачіпають практично всі сторони громадського життя різних країн і народів, з особливою гостротою порушують питання про міжкультурну взаємодію, про її роль в еволюції локальних етнічних культур і розвитку загальносвітової культури.

Культура, розглянута з погляду змісту, розпадається на різні галузі, сфери: звичаї і побут, мова і писемність, характер

одягу, поселень, роботи, постановка виховання, економіка, характер армії, суспільно-політичний лад, судочинство, наука, техніка, мистецтво, релігія, усі форми прояву духу даного народу. Рівень і стан культури можна зрозуміти, тільки виходячи з розвитку історії культури; у цьому розумінні говорять про примітивну і високу культуру; виродження культури створює або безкультур'я, або «рафіновану культуру».

Сьогодні має місце формування нового типу культурної взаємодії, що включає відмову від спрощених раціональних схем вирішення культурних проблем. Усе більшого значення набувають здатності до розуміння чужої культури і точок зору, критичний аналіз власних дій, визнання чужої культурної самобутності і чужої істини, уміння включити їх у свою позицію і визнання правомірності існування багатьох істин, уміння будувати діалогічні відносини й іти на компроміс. Новий тип соціальної дії усе більше має потребу в культурних складових і повинен підкорятися логіці культурної комунікації.

Отже, соціологія культури – це не просто галузь соціології, яка вивчає закономірності функціонування культури в суспільстві. В широкому розумінні вона охоплює всю проблематику суспільного життя, розглядаючи його під своїм специфічним кутом зору. Культурний зміст можна виділити в будь-якій цілеспрямованій соціальній діяльності і побуті, політиці, бізнесі, менеджменті, освіті, охороні здоров'я і т.д. У вузькому значенні соціологія культури локалізує свій інтерес на духовній сфері. Досвід, накопичений людством у ході його соціокультурної історії, подає неоціненну допомогу в розв'язанні проблем культури на сучасному етапі перетворення нашого суспільства на основі принципів гуманізму і демократії в умовах бурхливого науково-технічного прогресу.